

Atatürk Döneminde Türkiye-Hindistan İlişkileri

İstanbul'un fethinin İslam âleminde yarattığı heyecanın yansımalarından birisi olmak üzere Hint hükümdarlarından Behmenî Sultanı Mehmet Şah'ın (1438-1463) veziri Hoca İmadü'd-Din Mahmud Gavan'ı Fatih Sultan Mehmet'i tebrik için göndermesiyle başlayan Türk-Hint ilişkileri XVI. yüzyılda, bilhassa Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde oldukça hareketli bir devreyi müteakip XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen sürede karşılıklı birkaç elçilik heyetinin gidip gelişi ile sınırlı kalmıştır. Önce, İran'da Nadir Şah'ın (1736-1747) ortaya çıkışı, sonra da Mysore hâkimi Tipu Sultan'ın (1785-1802) İngilizlere karşı giriştiği mücadele bu ilişkileri yeniden canlandırdı. Ama XVI. yüzyılda Avrupalıların denizlerde başlattığı Hindistan'a ulaşım zenginlik kaynaklarına el koyma yarışına XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Rusların da karadan iştirak etmesi sonucunda Doğuda pek çok ülke istiklalini yitirirken Hindistan'ın çeşitli yöreleri de istila edilmişti. Esasen, zamanla Hıristiyanlığı cihana hâkim kılma tutkusuna dönüşecek olan bu yayılmanın aynı zamanda Türklerin hâkim olduğu bölgeleri tam manasıyla bir kuşatma hareketi şeklinde gelişmesi 1718'de Osmanlı devletini Pasarofça antlaşmasını imzalayarak çöküşe giden yolda ilk adımı atmaya zorlarken 1707'de Evrengzib'in (1658-1707) ölümüyle de Babürlüleri dağılma sürecine sokmuştu. Nitekim 1570'li yıllarda tüccar ve misyonerleriyle Hindistan'a ulaşan İngilizler, 1756'da başlayan "Yedi Yıl Savaşları" ile Fransa'yı saf dışı bıraktıktan sonra ülkenin büyük bir bölümünü istila ederek 1803'de Delhi'ye girmiş ve yönetime fiilen el koymuştur. Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgal ederken kendisine esas hedef olarak Hindistan'ı seçtiğinin anlaşılması İngilizleri bu zengin ülkede varlıklarını tehdit edecek en küçük bir gelişmeye dahi fırsat vermeyecek bir dizi tedbir almaya sevk etti. Bunun için siyasi sistem yeni baştan düzenlenirken Avrupa mimarisi, giyim tarzı ve düşüncesi hızla yayılmaya çalışıldı. Hatta Hint toplumunda yiyecek hazırlama ve yemek şekli, yani sofrada adabı bile değişti. Öte yandan İngilizce toplum üzerindeki etkisini bütün ağırlığıyla göstermeye başlamıştı. Akdeniz'den Hint Okyanusu'na uzanan yol üzerindeki bütün stratejik noktalar zapt edildi. Karadan da Hindistan'a ulaşan bütün yollar tutulmaya, tüm geçitler tıkanmaya çalışıldı. Böylece başlıca hayat alanı olarak gördüğü Hindistan'ı azami derecede istismar ile ondan en yüksek seviyede çıkar temin edecek tedbirleri aldıkları bir sırada Müslümanlar tarafından başlatılan, ancak Hinduların da büyük ölçüde katıldığı "Tımarlı Sipahi" olayını bahane eden İngilizler, 1857'de Babürlü hâkimiyetine son vererek idareye resmen el koyacaktır. Esasen XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Hindistan'da tam manasıyla müstakil hiçbir siyasi teşekkül kalmamıştı.

İngiltere'nin bütün Hindistan'a hâkim olması, yüzyıllardır yabancı bir idare altında yaşamaya alışmış olan Hinduları pek etkilemezken İslam ahaliyi hâkim konumundan uzaklaştırmıştı. Bunun sonucunda manevî açıdan büyük bir değişim yaşamak zorunda kalan Hint Müslümanları yeni yöneticilerine iyice yabancılaşırken İstanbul'daki dindaşlarıyla özdeşleşip, bütün sevgilerini son müstakil İslam devleti olan Osmanlı devletine tevcih etme ihtiyacını hissettiler. Nitekim 1853'te, Kırım'da kazanılan zafer bu ülkede Türklerin de Asyalı bir millet olduğunun hatırlanmasına ve ölmesi beklenen "hasta adam"ın bu savaşta gösterdiği direnç de onun "Hintlilerin gözünde garip bir sevgi halesi ile çevrilmesine" sebep oldu. Hint Müslümanları bu bağlamda 1877-78, 1897 ve 1911-12 savaşlarında Osmanlıya destek vererek aynı zamanda psikolojik bakımdan rahatlamaya çalıştılar. Böyle bir gelişmenin ortaya çıkmasında 1857 olaylarından sonra Osmanlı topraklarına sığınan Hindistanlı aydınların faaliyetleri kadar gelişen haberleşme ve ulaşım imkânlarının da payı büyüktür. Bütün bu gelişmeler İngiltere'yi bir yandan Hint Müslümanlarını parçalayacak, diğer yandan Hindu-İslam çatışmasını arttıracak bir dizi uygulamayı yürürlüğe sokmaya ve 1878'den itibaren de Osmanlı

Devleti'ne yönelik politikalarında değişikliğe gitmeye sevk etti. Sonuçta Hindu halk ile sömürge yönetimi arasında sıkışıp kaldığını gören İslam ahali aynı zamanda İngilizlerin mevcut idareyi bir Hindu hâkimiyetine dönüştürmek istediği sonucuna vararak 30 Aralık 1906'da, Dakka'da Hindistan Müslümanları Birliği'ni kurdu. O sırada Hint Millî Kongre Partisi, İngiltere'nin yüksek hâkimiyeti altında muhtar bir idare kurmaya çalışırken Müslümanlar Birliği kurulduğu andan itibaren Hint istiklal mücadelesinde yeni bir çağır açarak tam bağımsızlığa yönelerek zamanla mevcut şartlara kendisini uydurma, yeni politik gelişmelerde sesini daha iyi ve etkili bir şekilde duyurma başarısını gösterecektir. 1908'de, Hindistan'da siyasi bilincin çok yüksek olduğu bir dönemde Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ilân edilmesi Abdülhamid'in şahsına duyulan sevgiden dolayı önce bir tereddüt yaratmış hatta genel bir boykot havası dahi doğurmuştu. Ancak, İngilizlerin Abdülhamid lehine propaganda yapmaya başlaması durumu değiştirmiş, sömürge yönetimine duyulan hoşnutsuzluk artarken Müslümanlar, ülkenin siyasi hayatına daha fazla katılmaya başlamıştır. Böylelikle, "ırki, dinî çatışmalardan doğan idari meselelerin büyük çözümleyicisi" olarak görülen Türk örneği, Hint milliyetçilerini tam bağımsızlık olmasa bile kendi kendilerini yönetme isteklerinin haklılığına inandırdı. Hatta bunlardan bazıları İttihat ve Terakkinin çıkışını bir "Asya diriliş" olarak görmüş "ittihad-ı anası" fikrini Hint halkını ortak kaderinin bilincine götürecektir en önemli araç olarak algılamaya başlamıştı. Bu arada Bosna-Hersek ve Trablusgarp'ta ortaya çıkan gelişmeler de Türk Milleti'ne karşı topyekûn bir Haçlı seferinin başlatıldığı ve sonuçta bütün İslam ahalinin esir edilmek istendiği fikrini doğurdu. Enver Paşa'nın Teşkilat-ı Mahsusa'yı da devreye sokmasıyla bu düşünce zihinlerde iyice yerleşti. Nehru'nun işaret ettiği gibi bunun sonucunda İslam ahali Türkiye'ye karşı çok şaşırtıcı ve olağanüstü bir sevgi dalgası yükseldi. Zamanla bütün Hindistanlılar bu sevgiyi yüreğinde duymuştur. Ama son İslam devletinin de yok edilmek istenmesi karşısında Müslümanların duyguları daha da içten ve hemen hemen şahsi olmuştur. Bu noktada bir Hintli Müslüman için Türkiye'yi sevmek dinî dayanışmanın bir gereğidir. Hindu ahalinin sevgisi ise sıkıntıda olan bir yabancı topluluğa, ülkeye duyulan ilginin ifadesidir. Türkiye sevgisi, aynı zamanda İngilizlerin İslam ahalinin çıkarlarının koruyucusu olduğu yolundaki haksız şöhretini de yok etti. Ama sömürgecileri esas korkutan şey bu sevginin Hindu kesimi harekete geçirmesi ve onlarda Müslümanlar ile dayanışma duygusunu uyandırmasıdır ki, bu da gerçekleşmiştir. İslam ahalinin aktif ve inkılapçı bir çizgiye oturmak suretiyle Hindu kesime yaklaşması Hint millî hareketinin tabanının genişlemesi ve toplumun bütününde birlikte hareket etme bilincinin gelişerek Hindistan'a istiklalini kazandırma sürecinin hızlanmasını sağlayacaktır. Birinci Cihan Savaşı'nın ufukta görüldüğü sırada Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında bir tercih yapmak zorunda kalmak istemeyen Hint Müslümanları çıkacak bir savaşta Osmanlı'nın tarafsız kalmasını istiyordu. Ancak olaylar istenilen yönde gelişmedi ve Almanlar safında savaşa girildiği gibi 11 Kasım 1914'de ilan edilen "cihat" ile birlikte Hint Müslümanlarının korktukları başlarına geldi. Nitekim Muhammed Ali'nin çıkarmakta olduğu Comrade gazetesinde "Türklerin Seçimi" başlıklı bir makale ile Osmanlı Devleti'nin bu harbe girmeye mecbur kaldığını açıklamaları İngilizleri harekete geçirdi. Başta Dr. Muhtar Ahmet Ensarî, Muhammed ve Şevket Ali kardeşler olmak üzere Mevlana Zafer Ali Han, Mevlana Hasret Mohanî gibi pek çok Müslüman lider, halkı hükûmete karşı isyana teşvik ettikleri gerekçesiyle tutuklandı ve savaş sona erinceye kadar da salıverilmedi. Cihat çağırısı beklenen etkiyi göstermedi. Ama İngilizler her hangi bir sarsıntının patlamamış mermiyi her an patlatabileceği düşüncesiyle gayet tedbirli hareket ettiler. Gerçekte de Türklerin İran üzerinden Afganistan'a yürüyecekleri ve Hindistan'da ihtilal yapacakları yolundaki haberler halk arasında büyük bir heyecan yaratmaktaydı. Onun için bir yandan daha önce ilan edip de yürürlüğe sokmadıkları Anayasa değişikliklerine geçerlilik kazandırırken diğer yandan, geniş çaplı bir propaganda ile savaş sonunda Türklere anlayış gösterileceği ve Osmanlı devletinin paylaşılmasına izin verilmeyeceği taahhüt edildi. Bu husus 5 Ocak 1918'de, Glasgow'da bir konuşma yapan İngiltere Başbakanı **Lloyd George**'un Osmanlı Devleti'ni İstanbul ve zengin Anadolu toprakları ile Türklerin çoğunlukta

bulunduğu Rumeli'den mahrum etmek niyetinde olmadıklarını belirten sözleriyle de teyit edildi. Nitekim üç gün sonra **Wilson Prensiplerinin** yayınlanması da mevcut güvensizlik ve kuşkuları iyice azaltmıştı. Ancak İngilizlerin, bu ülkedeki hâkimiyetlerinde sonun başlangıcıyla gelen bir asabiyet dalgası biçiminde 1919'da Pencab'ta sergilediği vahşet ile Orta Doğu'da sebep oldukları gelişmeler, bu arada Osmanlı topraklarının işgal edilmeye başlanması ve Paris Barış Konferansı'nda ileri sürülen iddiaların yarattığı tedirginlik Hint toplumunun bütünüyle infiale kapılmasına sebep olmuş ve ülkede Tımarlı Sipahi isyanından bu yana görülmemiş şiddette bir İngiliz aleyhtarlığı doğurmuştur. Onun için 1919 yılının başlarından itibaren Fransa ile İngiltere, sömürgelerinde kendilerini ateş içinde bırakabilecek genel bir İslam ihtilalinin korkusu ile yaşamaya başlayacaktır. Gerçekte de, bu korkunun yersiz olmadığı kısa sürede anlaşılacak ve Türkiye'nin paylaşılması yönündeki gayretler Cezayir'den Hindistan'a kadar uzanan sahada önce bir kin ve nefret dalgasının yükselmesine, sonra da bunun her geçen gün artan bir dizi şiddet hareketi ya da kargaşaya dönüşmesine sebep olacaktır. Müslüman önderler, barış çağrıları ve Türk meselesinde gösterdikleri hassasiyetin **Paris Barış Konferansı**'nda İngiltere tarafından dikkate alınmaması, bir başka deyişle savaş öncesi verilen sözlerin tutulmaması üzerine Büyük Britanya Tacı'na bağlı kalacağını peşinen hükme bağlamış olan Hint Müslümanları Birliği'nin hukuki açıdan sıkıntıya düşmemesi ve daha geniş bir manevra alanı yaratılabilmesi için ciddi bir teşkilata ihtiyaç duymaya başlamışlardı. Daha çok "dinî" mahiyette olması düşünülen bu teşkilat yani Hilafet Komitesi, 20 Mart 1919'da Bombay'da bir araya gelen on beş bine yakın kişi tarafından kuruldu. Çok geçmeden Hindular da bu harekete katılmaya başladı. Bu arada aynı maksatlarla kurulmuş bulunan Cemiyetü'l-Ulema-yı Hint de siyasi ve milletler arası gelişmeleri İslami ilimlerin ışığında yorumlayıp Müslüman ahaliye rehberlik ederek Türk davasına katkıda bulunmaya çalışacaktır. Müslümanlar, son müstakil İslam devleti olan Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilmesiyle İslam kültür ve medeniyetinin bütünüyle yeryüzünden silineceğine inanmaktaydı. Onun için Birinci Dünya Savaşı'nda büyük hizmetlerde buldukları İngiltere'yi Türkiye ile ayrı bir barış anlaşması yapıp ona anlayışla davranılmasını ve Osmanlı'nın yine müstakil ve büyük bir dünya devleti olarak bırakılmasını istiyorlardı. Bu noktada Hilafet kurumu, Müslümanlar için İslam birliği ve şerefini temsil ederken Hint milliyetçilerine göre bir Asya ülkesinin varlığını sürdürmek için verdiği mücadeleyi ifade etmekteydi. Nitekim Hilafet Komitesi'nin 18 Eylül 1919'da, Bombay'da düzenlediği mitingde yaptığı konuşmada Gandhi, halifeliğin geleceğine değinmiş ve kutsal yerlerin kendileri için bir "ölüm-kalım davası" olduğunu vurgulamıştı. Hindistan'ın diğer illerinde de buna benzer gösteriler yapılırken 22 Eylül 1919'da Lucknow'da toplanan Hindistan Müslümanları Konferansı âdeta Misak-ı Millî'nin öncüsü sayılabilecek kararlar aldı. Yine bu toplantıda ülke çapında protestoların başlatılması ve bir kaç ay önce kurulan Bombay'daki Hilafet Komitesi'nin merkez olarak seçilip bütün ülkede şubeler açılması hususunda anlaşma sağlanmıştı. Böylelikle Hindistan ahali, özellikle Müslümanlar Türk İstiklal Mücadelesinde hem madden, hem de manen tam bir taraf hâline gelmiş bulunuyordu. O arada Türkiye'de de ahali kendi kaderine hâkim, millî bir devlet kurmak üzere harekete geçmişti. Mustafa Kemal'in önderliğinde, bir cihan savaşının galiplerine karşı başlatılan bu mücadelede aynı zamanda "bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davası"nın savunulduğuna inanılmaktaydı ve bu mücadeleyi yürütenler kendileriyle "şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden" emin bulunmaktaydı.

12 Ocak 1920'de son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı toplanarak milletin mukadderatına el koydu ve **Misak-ı Millî**'yi kabul etti. Âdeta bir meydan okuma şeklinde gelişen bu tavır İngilizleri oldukça telaşlandırmıştı. Hilafet Komitesi'nin ülkenin değişik yörelerinde birbiri arkasına topladığı kongrelerde Türkler ile yapılacak barış anlaşmasının tatminkâr olmaması hâlinde İngilizlerin Hint Müslümanlarından sadakat beklememesi gerektiği ve Hilafeti korumak için elden gelen gayretin gösterileceği yönünde kararlar alınmaktaydı. Ayrıca işin önemini anlatmak üzere İngiltere'ye gönderilecek heyetin seçimi yapılmış ve 19 Mart 1920'de bütün ülke çapında bir "iş bırakma" eylemine gidileceği açıklanmıştı. Bu

kararları destekleyen Gandhi, Hilafet meselesi ve Osmanlı Devleti'ne dayatılan barış şartlarının çok önemli olduğunu belirterek Hindistan'da güvenliğin devamının Türkiye'nin güvenliğine bağlı bulunduğuna dikkat çekmekteydi. Ancak Londra'da kendisini ziyaret eden Hilafet Kongresi heyetini kabulünde Lloyd George, uzun açıklamalardan sonra Britanya'nın dünyanın en büyük İslam imparatorluğu olduğuna işaretle "Türkler kendilerini idareden acizdirler. Anadolu bugün viraneye dönmüştür. Artık onu yalnız bırakamayız. Bu bir din meselesi değil insanlık davasıdır" diyerek görüşmeyi bitirdiği gibi Şark Meselesi'ni çözmek üzere Londra'da toplanan Yüksek Konsey de 10 Şubat 1920'de, daha sonra **Sevr**'de dayatılacak olan barış anlaşmasının Türkler tarafından kabul edilmesini sağlamak için İstanbul'un resmen işgal altına alınmasını kararlaştırmıştı. Hilafet Heyeti, Londra'da temaslarını sürdürürken, 16 Mart 1920'de bu karar uygulamaya konuldu. Onun üzerine, daha önce iş bırakma günü olarak belirlenen 19 Mart, bütün ülkede "millî yas ve protesto günü" olarak ilân edildi. Türkiye'nin parçalanıp yok edildiği anda İngilizlerle olan bütün bağların kopacağını bildiren halkın çektiği bir milyonu aşkın telgraf Genel Vali'ye ulaştırıldı. İstanbul'un işgali üzerine **Heyet-i Temsiliye** namına Mustafa Kemal imzasıyla yayınlanan beyannamelerde bu tecavüzün Osmanlı'dan ziyade Halifelik makamını hürriyet ve istiklallerinin yegâne istinatgâhı gören bütün İslam âlemine yönelik olduğu ifade edilecektir. Bağımsızlık mücadelesi veren Müslümanların manevi gücünü kırmak için son tedbir olarak İtilâf Devletlerinin başvurdukları bu hareketin bütün İslam âleminin hürriyetini hedef aldığı üzerinde durulmakta, bir başka deyişle İstanbul'un işgalinin sadece Türklerin değil aynı zamanda bütün İslam âleminin bir meselesi olduğu bilhassa vurgulanmaktadır. Kuvayimillîye'nin, şimdiye kadar yapılan kötülüklerde olduğu gibi, "vaziyetin bütün vahametine rağmen" bundan böyle de azim ve metanetle davranacağı "ve bu son ehlihalip mühacematına karşı" İslam milletlerinin desteğinden emin bir şekilde davasını savunacağı ve Tanrının yardımıyla başarılı olacağına inandığı belirtilmekteydi. Gerçekte de, dünyanın dört bir yanında sömürge hayatı yaşayan Müslümanlar için bir ilham kaynağı olan Halifeliğin baskı altına alınması İslam'ın son müstakil gücü olan Türkiye'ye büyük umut bağlamış bulunan insanları çok öfkelenmişti. Öyle ki, Hindistan'da Peşaver'den Askot'a kadar bütün İslam toplumu ayakta ve öfke içerisindeydi. İstanbul'un işgalinden sonra Mustafa Kemal'in çağrısı üzerine, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi kısa sürede milletin mukadderatına el koymuştu. Bu arada İngilizlerin baskı ve tehdidinden uzak bir millî hükûmetin teşkil edilmiş olması da sömürge ülkeleri için yeni bir umudun kaynağı oldu. Ancak, İngilizler yeni bir meclisin toplanması için çalışmaların başladığı andan itibaren Mustafa Kemal'in "dinsiz bir ittihatçı" olduğu, "Padişah ve Halife'ye isyan etmiş" bulunduğu, Kuvayimillîye'nin de aynı yolda yürüdüğü yönünde müthiş bir propaganda başlattı. Meclis'in açılışından iki gün sonra yayımlanan bir beyanname ile bunların birer yalandan ibaret olduğu ve İngilizlerin Hindistan ile Mısır'da yaptıklarını mübarek yurt topraklarında tekrarlamalarına müsaade edilmeyeceği bildirildi ise de ileri sürülen iddiaların içte ve dışta belirli kesimler üzerinde zamanla etkili olduğu görülmüştür. Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşmasını daha fazla geciktirmek istemeyen İngiltere, Fransa ve İtalya, 19 Nisan 1920'de **San Remo**'da toplanan konferansta üzerinde anlaşmaya vardıkları tasarıyı 11 Mayıs'ta Osmanlı Devleti'ne tebliğ etti. Mustafa Kemal, tasarıyı tebellüğ eden heyetin buna yetkili olmadığını açıkladı. Bu arada, Avrupa'daki gelişmelerden habersiz olarak 19 Nisan 1920'de Delhi'de, Benarasi Krishna Tiyatrosunda beş yüz delege ile iki bin dinleyicinin bir araya geldiği Hilafet konferansında Bhopal'lı bir delegenin kefeni sarılmış olduğu hâlde toplantıya katıldığı görüldü. Bu ilginç gösterinin yanında salonda bulunanların çoğu açıkça boykot ve hicret çağrısı yaparken cihat ilanının gerektiğini ima edenler de olmuştu. Ama esas kıyamet barış tasarısının 14 Mayıs 1920'de bazı Avrupa gazetelerinde yayınlanmasından sonra koptu.

Hindistan'daki rahatsızlığı ilk fark eden İngiliz basını olmuştur. Nitekim Daily Telegraph'da çıkan bir makalede "olaylar Hilafet hareketinin kanlı bir ihtilale dönüşeceğini gösteriyor. Tanrı bu ülkeyi felaketlerden korusun. Ancak Türk

mesesi tatminkâr bir çözüme ulaştırılmazsa kendini Hindistan tarihinde hiç görmediği muazzam bir ihtilalin içinde bulacaktır” şeklinde bir değerlendirmede bulunulmaktaydı. Gerçekten de Sevr tasarısının açıklanmasıyla birlikte Hindistan’da İslam kıyamı zihinlerde yaşayan tatlı bir hayal olmaktan çıkıp ciddî bir hakikat hâlini alırken, bunu bastırabilmek için İngilizler büyük halk kitlelerini önce teskin etmeyi denemiş, mümkün olmadığını anladıktan sonra da Haziran ayı içerisinde, bir kaç günde elli bin kişiyi hürriyetinden eden büyük bir tutuklama harekâtı başlatmıştır. Bunun üzerine cihat ya da hicret etmekten birisini seçmek zorunda kalan İslam ahali, her şeyini geride bırakarak yollara düştü. İlk anda tespit edilebilen otuz bin kişiden on sekiz bini plansız bir şekilde ve kendilerini tarifsiz güçlüklerin, acıların beklediği Afganistan istikametinde harekete geçti ve Ağustos 1920’de sınıra ulaştı. İngilizler aleyhine girişilen bu hareket ilgisizlik ve imkânsızlıktan dolayı dramatik bir şekilde sonuçlandı. Ama pek çoğu kendisini, geriye kalanlardan da pek çok şeyini feda eden bu cesur insanlar kılıçlarını kından çıkarmadan İngiliz diplomasisine hiçbir zaman unutamayacağı bir ders vermiştir. Türkiye’de yükselen tepkileri bastırma görevi Anadolu içlerine ilerleme emri verilen Yunan ordusuna havale edilmişti. Bu arada Roma’ya ulaşan Hilafet Heyeti, 23 Temmuz’da Başbakan Gioletti ile görüşme fırsatı buldu. Daha sonra İtalyan Dışişleri Bakanı ve Papa ile de görüşerek Türk tezini Batıya tanıtmaya çalışan Muhammed Ali, basına verdiği demeçlerle İngilizleri sözlerini tutmamakla itham ediyor ve Yunanlıları desteklemeyi sürdürürlerse Hindistan’ın İngiltere ile olan ilişkilerini yavaşça keseceğini ve bunun da bir cihada yol açacağını ihtar ediyordu. Hint Müslümanlarının böyle bir eylemi başarıp başaramayacakları tartışılır. Ancak Türkiye’nin parçalanmasını önlemek için muhtemelen Sevr tasarısının açıklanmasından sonra yola çıkan bir Brahmanlar Heyeti’nin de Haziran 1920’den itibaren Londra’da temaslarda bulunduğu dikkate alındığında bu düşüncenin gerçekleşme imkânının yüksek olduğu söylenebilir. Nitekim 7-9 Eylül 1920’de Kongre Lala Rajput’un, Birlik de Cinnah’ın başkanlığında Kalkütta’da eş zamanlı olarak toplandı. Toplantıda daha önce Allahabad’da kararlaştırıldığı şekilde şiddete yer verilmemesi, iş birliğinden sakınma uygulamasına devam edilmesine karşılık iş yeri ve fırınların çalışmasının uygun olacağı sonucuna varıldı. Muhammed Ali, halkı cesaretlendirmek amacıyla bir konuşma yaparak **Damat Ferid**’in İngiliz ajanı olduğunu söylemiş ve yapılmakta olan mücadelenin ahlakî boyutu üzerinde durarak bu hareketin adını Satyagara koymuştu. Bu toplantıda Gandhi’nin ısrarıyla seçimlerin boykot edilmesi kararı da alınmış ve uygulanmıştır. Satyagara başarıyla uygulamaya konuldu. Halk genel greve (Hartal) başlamış, öğrenciler okullarını, köylüler tırmıklarını, memurlar iş yerlerini bırakmıştı. Ahali nümayiş için sokaklara, Halife ve **Mustafa Kemal Paşa**’ya dua etmek için de camilere doluşmaktaydı. Ulema halkı yönlendirmekte, direnişe kadınlar da katılmaktaydı. İngilizlerin bir vesile ile taltif ettiği Hintli Müslümanlar nişanlarını, beratlarını ve madalyalarını aldıkları mercilere iade etmeye başlamışlardı. Kamu hizmetlerinde istifalar birbirini izlemekteydi. Gelişmeleri kontrol edebilmek için hükûmetin aldığı tedbirler tam bir şiddete dönüşmesine rağmen beklenen sonucu vermemişti. Bu arada, ileride ayrıca ele alınacağı gibi düzenli bir şekilde Millî Mücadele’ye nakdi yardım toplama kampanyasına başlanıldı. Sevr Antlaşması’ndan sonra ortaya çıkan gelişmeler Hint Müslümanlarını; “İngiltere’nin Osmanlı Devleti ile şerefli bir anlaşma yapması ve onu büyük bir dünya devleti olarak tanıması gerekirdi. Dolayısıyla, Mustafa Kemal’in başlattığı Türk İstiklal Mücadelesi bunu sağlamaya çalışmaktadır. İngiltere böyle bir tavır içerisine girmezse, zorlanmalıdır” şeklinde düşünmeye sevk etti. Hatta 19 Kasım 1920 tarihinde, aralarında Ağa Han ve Emir Ali’nin de bulunduğu yirmi üç kişi, “İngiliz yurttaşı” sıfatıyla yazdıkları bir mektupla **Milletler Cemiyeti** Genel Sekreterliği’ne başvurarak Türkiye’ye Sevr Antlaşması ile yapılan haksızlıkları anlatıp, düzeltilmesini isteyecektir. Bu bakış açısı Büyük Millet Meclisi’nin açılışında söz konusu edilen “Hâkimiyet bilâ-kayd u şart milletindir” sözündeki millet kavramının asli manasıyla değerlendirilmesi ve Mustafa Kemal’in açılış konuşmasında Meclisin “ruh-ı mazlûm-ı İslam”ı temsil ettiğini açıklaması ile daha da bir anlam kazanmaktaydı. Mustafa Kemal’in millî bir devlet kurup çağdaş bir millet meydana getirme yönündeki gayretleri, yani Türk’ün kendi kaderini

tayin hakkını temine yönelik faaliyetler Hindistan'ı Balkanlar gibi parçalayabilecek bir çelişkiyi de beraberinde getirmekteydi. Ona rağmen Hint milliyetçileri, Anadolu'da kazanılacak bir başarının İngilizlere karşı verilen mücadelede en azından psikolojik bakımdan büyük imkânlar sağlayacağına inanmaktaydı. Aksi hâlde, sömürgeciliğe karşı yürütülmekte olan hareketler manen çökecek, belki de uzun yıllar kesintiye uğrayacaktı. Bunların gayreti yanında Hareketin sürekli gelişip büyümesinin verdiği rahatsızlık İngiltere başbakanını yeni bir heyeti Londra'ya davet etmek zorunda bıraktı. Seyyid Chotanî, Ağa Han, Dr. Muhtar Ahmet Ensari, Seyyid Hasan, İmam Şeyh Müşir Hüseyin Kıdwai ve Kadı Abdul Gaffur'dan oluşan bu heyet Şubat 1921'de İngiltere'ye hareket etti. 10 Mart 1921'de Fransız Başbakanı ile görüşen Hilafet Heyeti, bilinen istekleri tekrarladıktan sonra 12 Mart'ta Lloyd George tarafından kabul edildi. Görüşmeler bir sonuç vermedi. Ama Lloyd George, davasını savunurken Heyetin muktedir bir tavır sergilemesinden etkilenmişti. Heyet ise daha önce Seyyid Süleyman Nedvî'nin bir arkadaşına yazdığı mektupta ifade ettiği gibi artık her şeyin Anadolu'da çözüleceğini ve meselenin "Mustafa Kemal'in pazusunun gücüne kaldığını anlamıştı. Müslüman liderlerden Ebu'l Kelâm Azad da 16 Haziran'da yayınladığı bir makalede **İnönü savaşlarını** değerlendirirken İngiltere'nin işe bulaşacağından korkmaktadır. Onun için gelişmekte olan Türk-Afgan iş birliğine atıfta bulunarak Mustafa Kemal'e çekilecek kılıcın bütün İslam âlemine çekilmiş kabul edileceği ve Hint-İngiliz İmparatorluğu'nun mezarının kazılmış olacağını bir kere daha hatırlatır. Gerçekten de Rusların destek verdiği bir Afganistan, İngiltere'nin Hindistan'daki çıkarlarına büyük darbeler vurabilir, buna Türkistan ahalisinin de katılmasıyla Asya'da sömürgeciliğin sonu getirilebilirdi. Bu durumun farkında olan ve Afganistan'ın İngiltere'yi rahatsız eden konumundan yararlanmak isteyen Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti bu ülke ile temas kurmakta gecikmedi ve İngiltere ile müttefiklerine karşı büyük bir mücadeleye hazırlanırken tam bir stratejik yaklaşımla Abdürrahman Bey'i temsilci olarak Afganistan'a gönderdi. 1 Mart 1921'de Afganistan ile yapılan anlaşmada tarafların herhangi bir sömürgeci devletin birine tecavüzünü doğrudan doğruya her ikisine de yapılmış bir saldırı olarak nitelermeleri ve buna tüm güçleri ile karşı koymayı taahhüt etmeleri, ayrıca tarafların muhasım devletlerle anlaşma imzalamama, diğer devletlerle anlaşma yaparken de birbirlerine bilgi vermeyi kabul etmeleri gibi hükümler oldukça önemliydi. İngilizler bu anlaşmayla Türk hükümetinin Afganistan'ı "*Hindistan'ın etine batacak bir diken*" hâline getirebilme imkânına kavuştuğuna inanmakta ayrıca bu anlaşmanın sömürgeciliğe karşı bir İslam konfederasyonunun tesisi, Hindistan, Türkistan, Doğu İran ve Belucistan'da ihtilal propagandası yürütecek örgütler kurularak yönetilmesi, Afganistan'ın savunulması için bir Türk askerî heyetince stratejik planlar hazırlanarak uygulanması gibi bazı gizli maddeleri bulunduğunu düşünerek büyük bir tedirginlik duymaktaydı. Ona rağmen İngiltere, Rusya'nın müdahale ihtimali ve Hindistan'da baş gösterebilecek bir ayaklanma sebebiyle bu ülkeye karşı harekete geçemedi. Ama ananevi yöntemlerini yürürlüğe sokmakta gecikmedi. İlk aşamada yaşanan kıtlıktan istifade ile Sovyetler etkisizleştirilmiş, ikinci olarak Muhammed Ali ile Gandhi ve Cinnah'ın araları açılmak suretiyle bir yandan Müslümanların kendi içindeki birlik bozulmaya diğer yandan da Hindularla sürmekte olan ittifak baltalanmaya çalışılmıştır. Nihayet, özel olarak gönderilen ajan Mustafa Sagir'in idamı alabildiğine istismar edilmek suretiyle Ankara hükümeti ile Hint Müslümanları arasındaki samimiyet ortadan kaldırılmak istenilecektir. Bu arada Mustafa Kemal ile birlikte **Enver, Talat**, Cemal Paşaların Türkistan'da bir "Türk-İslam uyanışı"nın gerçekleştirebileceği, bunun da en çok Sovyetleri tedirgin edeceği Rus liderlere dolaylı olarak anlatılmış neticede Sovyetler, Asya Müslümanları Federasyonu düşüncesinden uzaklaşırken Lenin, İtilâf Devletlerine karşı saldırgan bir tavır sergilemek yerine ülkenin iktisadi açıdan kalkındırılması yönündeki çalışmalara ağırlık verilmesini istemek suretiyle 1921 yılında Hindistan'a karşı başlatılması düşünülen harekâtı önlemiştir.

Hilafet meselesinin milletler arası bir dava olduğu ve Gandhi'nin bunu Hindistan boyutlarına indirgeyerek anlamını kaybettirmeye çalıştığı yönündeki tartışmaların hızlandığı bir sırada, 25 Haziran 1921'de Patna'da başlayan ve iki gün

süren Cemiyetü'l-Ulema konferansında İslam ülkelerinin organik bir yapıya sahip olduğu belirtilerek bir uzvun, yani Türkiye'nin çekmekte olduğu acının diğerleri tarafından da paylaşılması gerektiği ifade edilmişti. Bunu, 8-10 Temmuz'da Karaçi'de toplanan Hilafet Konferansında beş bin kişinin aldığı ve daha önce dile getirilen isteklerin hepsini tekrarlayan bir karar izledi. Yalnız, Mustafa Kemal ile savaşıma ihtimaline karşı ordudaki Müslüman askerlerin hemen görevlerinden ayrılması hususu oldukça sert bir biçimde vurgulanmakta ve böyle bir şeyin gerçekleşmesi hâlinde hükûmetin uygulamalarına karşı çıkılarak doğrudan tam bağımsızlığın sağlanması için harekete geçileceği ve yeni bir Hindistan Cumhuriyeti kurmaya mecbur kalınacağı açıklanmaktaydı. Ayrıca, İnönü'de kazanılan zaferlerle İslamı yücelttiği için Mustafa Kemal Paşa ve Ankara hükûmeti tebrik ediliyordu. Hindistan'da İngiliz baskısının had safhaya çıktığı bir dönemde Viyana önlerinden başlayan çekiliş Anadolu'da durdurulmuş ve 13 Eylül 1921'de Yunanlılar, Sakarya kıyılarından geri dönmek zorunda bırakılmıştı. Dünya tarihinde o zamana kadar görülmemiş boyuttaki bir meydan muharebesinin sonucunda kazanılan **Sakarya zaferinin** duyulması Hindistan'da büyük bir sevinç dalgası yarattı. Bütün Hindistan ahalisi Sakarya'da kendi zaferini görmekteydi. Milliyetçiler, sömürgeciliğe atılmış ilk ve en şiddetli şamarı, Müslüman ahali ise çöküşü sona erdiren bir dönüm noktası olan İslam'ın büyük zaferini kutluyordu. Bu arada Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından **Mustafa Kemal'e "gazi" unvanının verilmesi** zafere olan inancı bir kat daha artırıyordu. Bu ruh hali içerisinde, 26 Aralık'ta Allahabad'da toplanan Hilafet Konferansında Ortadoğu meseleleri enine, boyuna tartışıldı. Türkistan, Kafkasya, İran, Mısır, Afganistan ve bilhassa Türkiye'deki uyanışa vurgu yapılarak doğu ülkelerinin Batının iktisadi köleliği ve siyasi boyunduruğundan kurtulmak üzere olduğundan hareketle sömürge yönetiminin ortadan kaldırılıp tam bağımsızlığın kazanılması gerektiği yönünde karar alındı. Hilafet Konferansından dört gün sonra yine Allahabad'da bir araya gelen Müslümanlar Birliği'nde de 1 Ocak 1922'den itibaren cumhuriyet idaresine geçilmesi ve yeni devletin isminin Hindistan Birleşik Devletleri olması hususu tartışılmış Hindu-Müslüman birliğinin gelinen noktadaki önemi vurgulandıktan sonra o zamana kadar uygulanan "barışçı ve meşru" yöntemler yerine "gerekli ve imkân dâhilindeki" yolların denenmesi üzerinde durulmuştur. Bu değişiklik hiç şüphesiz Mustafa Kemal'in başarılarından ilham almaktaydı. Ancak Hinduların Gandhi'nin üzerinde ısrarla durduğu barışçı yöntemlerden vazgeçildiği takdirde başlayacak bir harekete destek veremeyeceklerini belirtmeleri üzerine şiddete yönelik talep geri çekilecektir. 1921 yılında ortaya çıkan gelişmeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde Hilafet hareketinin kısmen güç kaybetmesine rağmen Türk ve Hindistan istiklal mücadelelerinde başarıya giden yolun açıldığı görülmektedir. Onun için İngilizler yeni yılda, yani 1922'de bir dizi tutuklama ile işe başladılar. Tutuklananlar arasında Sevr Antlaşması'nın Müslümanların görüşleri doğrultusunda değiştirilmesini isteyen Gandhi de vardı. Şubat'ın son haftasında bir araya gelen Hilafet Konferansı Anadolu'ya yardımı artırmanın yollarını aramakta, gerekirse yeni bir göçü tartışmaktaydı. Güjrati gazetesi de Ankara'nın özellikle teknik sınıflardan önemli ölçüde insana ihtiyacı olduğunu haber vermekte ve Türkler için Hindistan'da hapis yatmaktansa cepheye gidip Yunanlılarla savaşmanın daha yerinde olacağını belirtmekteydi. Bu sırada Türk ordusunun, Yunan ordusunu hezimete uğrattığına dair haberlerin ulaşması Anadolu'dan binlerce kilometre uzakta Hindistan'da zafer çılgınlıklarının atılmasına sebep oldu. Gerçekte de Türk taarruzu başarılı olmuş ve İzmir'e girilerek Batı Anadolu'daki Yunan işgali sona erdirilmişti. Son durumu değerlendirmek üzere 17 Eylül'de bir araya gelen Hint Müslümanları yardımın devam ettirilmesi ve İngilizler üzerindeki baskıyı artırmak amacıyla İngiliz mallarına uygulanan boykot ile nümayişlerin sürdürülmesine karar verdi. Türk davası tam düşündükleri gibi gerçekleşiyordu. Anadolu düşmandan temizlenmişti. Ancak Çanakkale krizi dolayısıyla Türk ve İngiliz askerlerinin Gelibolu'da bir kere daha karşı karşıya gelme ihtimali Hindistan'da havayı bir anda değiştirdi. Ama Londra, Türkiye'ye yönelik bir maceraya girilmemesi yönünde uyarıldı. Eğer İngiltere, böyle bir maceraya girmek isterse Hindistan'dan asker verilmeyeceği bildirilmişti. Dahası Türk ordusu ile omuz omuza savaşmak için gönüllü

asker toplayarak “Ankara lejyonu” oluşturma girişimleri hızlandırıldı ve İngiliz başbakanına çekilen bir telgrafla Rumeli ile İstanbul’un Mustafa Kemal Paşa’ya teslim edilmediği takdirde milyonlarca Müslüman ile birlikte bu lejyonun faaliyete geçeceği ihtar edildi. Londra Konferansının sona erdiği 1921 Martı’ndan Büyük Taarruz’un başladığı 1922 Ağustos’una kadar geçen sürede İslâm ülkeleri ile Doğulu milletlerin büyük çoğunluğu bütün dikkatlerini Türkiye’deki gelişmelere yöneltmişti. Sakarya zaferi, doğulu milletlerin Avrupa ile boy ölçüşebileceğini göstermiş dolayısıyla Ankara’da yanan umut ışığı Çin’den Kafkaslara, Hindistan’dan Arabistan, Mısır ve Fas’a kadar bütün sömürülen toplumların yol göstericisi olmuştu. Onun için İngiltere’nin boğazların savunulması bahanesiyle yeniden büyük bir savaşı başlatmaya yönelik girişimlerde bulunduğu sırada Hindistan’da, Türk Ordusu için asker toplanması önemli bir gelişmeydi. Esasen Mustafa Kemal’in, başardıklarıyla Avrupa’ya meydan okuyan tavrını gören sömürge ülkelerindeki Müslüman ahalide de genel bir kıpırdanma başlamıştı ki, bütün bunlar Türk’ün zaferini kabullenmekte zorlanan İngiltere’yi durdurmaya yetti. Türklerin kesin zaferinden sonra Hindistan’da yükselen sevinç dalgası çok anlamlıydı.

İngilizler, Türk vatanını bölüp İstanbul’un konumunu değiştirmeyi gerçekleştirememiş, geri adım atmışlardı. Bu başarıda herkes kendi zaferini görüyor ve Mustafa Kemal’i kendi millî kahramanı sayarak *mücâhid-i İslam*, *seyfü’l-İslam*, *müncî-i hilafet* gibi unvanlar veriyorlardı. Ayrıca Türkiye, Batı emperyalizmine başkaldırımış ve onun boyunduruğunu söküp atmak için girdiği savaşı kazanımış ilk Doğu ülkesiydi. O yüzden millî hareketlerin yeni yeni uyanmaya başladığı bu ülkelere bir örnek ve önder konumundaydı. Mustafa Kemal adı ise Dünya Savaşı’nın millî Őuur ve hürriyet isteği uyandırdığı bütün milletlerin hayalini kamçılıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Hint Müslümanları arasındaki içten ve samimi ilişkiler 1 Kasım 1922’de Saltanatın Hilafetten ayrılarak lağvedilmesi üzerine ciddî bir bunalım dönemine girmişti. İngilizler, bu fırsatı istismar etmekte gecikmedi. Ancak, söylenenler “malûm İngiliz propagandası” ya da “Reauter’in yalanları” olarak değerlendirildi. Esasen İstanbul’un işgalinden sonra Hindistan’da İslam ahalinin sevgi ve ilgisi bütününüyle Mustafa Kemal’e yönelmişti. Siyasi hissiyat ise hür ve müstakil olması gerektiği sürekli vurgulanan mücerret bir Osmanlı Hilafeti etrafında odaklanmıştı. O yüzden İngilizlerin kontrolündeki **Sultan Vahideddîn**’in şahsına karşı herhangi bir bağlılık söz konusu değildi. Onun kendi iradesiyle, üstelik bir İngiliz zırhlısıyla yurt dışına gitmiş olması da işleri kolaylaştırmış ve yerine aynı aileden Abdülmecid seçilmişti. Bu tercih, Kral Hüseyin’in işaretiyle Arap âleminde kabul görmezken Hint Müslümanları tarafından sükûnetle karşlandı. Mustafa Kemal’in, “en nihayet tarihî hatıra olmaktan öte bir ehemmiyeti bulunmayan” Halifeliiği kaldırmamış olması en azından barış konferansının sonuna kadar içte ve dışta “İslam” etkenine duyulan ihtiyaçla ilgili görölmektedir. Nitekim **Lozan**’da görüşmelerin kesildiği sırada toplanan Hilafet Konferansında İngilizler yeni bir dolap çevirmeye kalkarlarsa buna silahla karşı çıkılması gerektiği açıklanacaktır. Mustafa Kemal Paşa’nın esaret zincirlerini kırıdığı Asya’nın büyük değişimlerin eşiğinde bulunduğuna inanan Kongre taraftarları da Türkiye’nin kurtulmuş olması sebebiyle Hilafet Hareketi’nin ağırlılığını Hindistan’ın hürriyeti istikametinde koymasına gerektiğini düşünüyordu. Bu arada Türkiye’deki gelişmelerin Hint Müslümanlarının zihinlerini karıştırdığı da bir gerçektir. O sırada yazdığı oldukça uzun bir makalede hilafet ile saltanatın ayrılmasının ancak bütün Müslümanların onayıyla mümkün olabileceğini ileri süren Emir Ali’nin de bu karışıklığı iyice artırdığı görölmektedir. Ama 24 Temmuz 1923’de Lozan Antlaşmasının imzalanmasıyla ortalık biraz sakinleşecektir. Zira ilk defa bir Müslüman ülke Batının büyük güçleriyle eşit Őartlarda bir anlaşma yapmayı başarmıştı. Baştan beri görüşmeleri ilgiyle takip eden Hint Müslümanları, o zamana kadar ülkede tertip edilen şenliklerin en büyüğünü yaptı. Bu arada Ağa Han bir bildiri yayınlayarak Hilafet Hareketi’ne gerek kalmadığına işaretle bundan böyle Türkiye’nin kalkınması için gayret gösterilmesini istedi. Hilafet Hareketinin önde gelen isimleri Halifelik kurumunun korunacağını düşünerek **Cumhuriyetin ilânı**nı desteklemekteydi. Ancak bu arada hilafetle ilgili tartışmalar yeniden alevlendi. Bu gelişmenin Hint Müslümanları arasında yaratacağı tedirginliği gidermek üzere Mustafa Kemal, 17 Kasım 1923 tarihli bir

telgrafa verdiği cevapta böylesine önemli ve nazik bir konuda kati karara varmadan basiret ve ihtiyatla hareket edilmesini Hilafet Komitesinden istedi. Ayrıca, Vahideddîn ile İngilizlerin çevirdiği entrikalara değinerek kısa süre içerisinde kendilerini aydınlatmak üzere bir heyet gönderileceğini belirtti. Tam bu sırada Ağa Han ile Emir Ali'nin Başbakan **İsmet Paşa**'ya gönderdiği mektup büyük bir tepkinin doğmasına yol açtı. Türk basınının ağır bir dille suçladığı Ağa Han, bir açıklama yaparak kendisine yöneltilen iddiaları dayanaksız yakıştırmalar olarak niteleyip reddetti. Ama bu gelişmeler bir yandan Hilafetin ilgasını hızlandırırken diğer yandan muhalefetin sindirilmesine zemin hazırlayacaktır. Ağa Han ile Emir Ali'nin mektubundan başka Journal de Jeune gazetesinde Hint Müslümanları adına Abdulkadir imzasıyla, sonunda "Türkiye'ye yapılan yardımın Halife hanedanının devam ettirilmesine bağlı olduğu"nu vurgulayan bir de açık mektup yayımlandı. Buna karşılık Dr. Abdulaziz adında birisinin Türk gazetelerine gönderdiği mektupta ise Ağa Han ile Emir Ali'nin söz konusu mektubu yazmaya yetkili bulunmadıkları belirtilerek "ihtimal ki, İngiliz Hükümeti, Türk Cumhuriyetinden hoşlanmıyor. Fakat Asya'da Türk Cumhuriyetine olumsuz gözle bakabilecek hiçbir millet yoktur." deniliyordu. Bu arada sükûnetini muhafaza etmekte olan Hilafet Komitesi, 27 Aralık'ta Cocanada'da toplandı. Başkan Mevlana Şevket Ali, istiklalini ne olduğunu anlatarak ülkelerinin bağımsızlığını engelleyen İngiltere'nin aynı zamanda İslam'ın en büyük düşmanı olduğunu belirterek İslam'ı kurtardığı için Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını tebrik ile Hint Müslümanlarının gerçek hissiyatını anlamadan hilafet gibi hassas bir konuda fikir beyan ettikleri için Ağa Han ve Emir Ali'yi kibar bir şekilde tenkit etti. Millî Mücadele boyunca "İslam" etkenini hem iç, hem de dış meselelerde en iyi şekilde kullanan Mustafa Kemal, bu silahın geri tepebileceğini de biliyordu. Nitekim bunun ilk belirtileri Mekke Şerifi Emir Hüseyin'in 15 Aralık 1916'da patlak veren isyanı sırasında yaşanmıştı. İstiklal Savaşı boyunca da bu silahın etkisi her yönden hissedilmişti. Sonuçta, 3 Mart 1924'de Hilafetin ilgası ile İslam tarihinde yeni bir dönem başlatılmıştır. Bu gelişmenin siyasi açıdan Hint Müslümanlarını derinden etkilemesi tabiiydi. Ama büyük halk kitleleri Hilafetin ilgası karşısında kayıtsız kalmış konuyu enine boyuna tartışmalarına rağmen ortak bir tavır geliştiremeyen aydın zümrelerin tepkisi de küçük bir azınlık dışında akademik sınırların dışına taşmamıştır. Bunun yanında TBMM'sinin kararından iki gün sonra kendisini halife ilan eden Şerif Hüseyin de 'Türlere ihanet etmiş ve emperyalistlere oyuncak olarak Panislamist dayanışmaya zarar vermiş' birisi olarak kaale alınmamıştır. Halifeliğin bir müessese olarak ortadan kaldırılması Hilafet Hareketi'ne vurulan şiddetli bir darbe olmuştur ve onun varlığını anlamsız hale getirmişti. Ona rağmen Türkiye ve hilafet uğruna mücadele etmiş, büyük fedakârlıklar göstermiş ve kendilerini dışarıda İslam'ın savunucuları, içeride Müslüman Hint toplumunun koruyucuları olarak gören komite üyeleri eylemlerini Arap yarımadası ve Hindistan'ın istiklalini sağlayıncaya kadar sürdürmeye karar verdiler. Ancak sistemli İngiliz propagandası Kongre üyeleri üzerinde etkilerini göstermeye başlamış ve sonuçta bazı Hindu liderler Hilafet Hareketi'nde İslam davası için kullanıldıklarını düşünerek hesaplaşmaya dönük bir şiddete yönelmiştir. Dolayısıyla Hilafet Hareketi ile Kongre arasındaki dayanışma zayıflamış ve Hindu, Müslüman ayrılıkçılığı yeniden baş göstermiştir. O arada hilafetin ilgasıyla ilgili Ali Kardeşler, Mevlana Kelam Azad ve Muhammed İkbâl gibi liderler arasında ortaya çıkan görüş ayrılığı da hareketin bütünlüğünü sarstı. Tam bu sırada Muhammed Ali Cinnah'ın tekrar siyasi hayata dönerek etkinliğini artırması ve bütün çabasını Hint Müslümanlarının bağımsızlığı konusunda yoğunlaştırması Hilafet Hareketi'ne duyulan ilginin daha da azalmasına sebep oldu. Nihayet halkın şevki tedricen sönmüş, kısa bir süre sonra bu insanların varlık sebeplerini ve menşelerini hatırlatmak için kendi isimlerinden başka ortada bir şey kalmamıştır. Ona rağmen bu hareket 1930'lu yıllara kadar varlığını sürdürecektir. Hindistan Hilafet Hareketi her ne kadar hedeflerini gerçekleştirememiş ise de özellikle Türk tarihi açısından önem taşıyan kritik bir dönemde Hindistan Müslümanlarının hayatları ve hürriyetleri pahasına da olsa maddi manevi desteklerini ve fedakârlıklarını sergileyen bir İslami dayanışma örneği teşkil etmiştir. Bu yönde gerçekleştirilen faaliyetlerden birisi hiç

şüphesiz Ankara'ya ulaştırılan aynı ve nakdi yardımlardır.

Hilafet Komitesi, Bombay'da kurulduktan kısa bir süre sonra kasabalara varıncaya kadar bütün Hindistan'da teşkilatlandı. Her komitenin bir de fonu bulunuyordu. Bunlar, 1919 yılının sonlarına doğru tarihinin en karanlık günlerini yaşamaya başlayan Türkler için süratle harekete geçirildi. Hindistan'da, din duygusu çok yüksek olan İslam ahalinin anlayışına göre yardım dinî bir mecburiyetti. Onun için her Müslüman, özellikle yoksul ve orta tabakalara mensup olanlar gücü yettiği kadar yardımda bulundu. Toplanan büyük miktardaki paranın bir kısmı komitelerin miting, tören, telgraf vs. gibi masraflarına harcanırken bir kısmı da değişik yollarla Türkiye'ye gönderiliyordu. Şahısların elden yaptıkları dışında, yardımlar Merkez Hilafet Komitesinin gözetiminde teşkil edilmiş bulunan "İzmir" veya "Ankara" fonlarında toplanıyordu. Bunlardan birincisi Yunan işgalinden zarar görmüş ailelere destek vermek için kurulmuştu. Halka ilaç, yiyecek ve giyecek yardımını düzenliyordu. İkincisi ise Türk ordusuna silah ve mühimmat gibi askerî malzeme sağlamak üzere teşkil edilmişti. Yardım doğrudan Mustafa Kemal adına, hükûmete ya da Kızılay'a gönderilmekte ve karşılığında makbuz alınmaktaydı. Yardımı, bu iş için seçilmiş gönüllüler toplayabilirdi. Bunlar, özel bir haki üniforma üzerine yeşil cübbe ile başlarına önünde ay-yıldız bulunan bir Kuvayimilliyeye kalpağı giyerdi. Teberru karşılığında üzerinde Osmanlı arması, Muhammed Ali, Mustafa Kemal ve Enver Paşa'nın resimleri bulunan makbuzlar verilmekteydi. Halk öylesine büyük bir iman ve heyecanla yardım yapıyordu ki, yoksul olduğu için verecek bir şey temin edemeyen Quetta'lı bir Müslüman ananın esir pazarında çocuğunu satarak parasını Anadolu'ya gönderdiği dahi belgelere geçmiştir. Bunun haricinde kadınlar altınlarını, gümüşlerini, hatta tencerelerini vermekten çekinmemiştir. Çeyizini bağışlayarak eski eşyalarıyla evlenmeyi tercih eden gelinler yanında birkaç gün aç kalmak suretiyle arttırdığı parayı verenler de olmuştur. Yardım olarak gelen paranın nereye harcandığı bizzat Mustafa Kemal tarafından tutulan defterde en ince ayrıntısına varıncaya kadar gösterilmiştir. Kızılay veya Hükûmet emrine gönderilen bir miktar yardımın da dökümleri bulunmaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre gelen para Büyük Taarruza hazırlanırken Ordunun bir kısım ihtiyaçlarının karşılanması, savaşın yaralarının sarılması ve yeni Türk devletinin inşasında kullanılmıştır. Mustafa Kemal, Chotani'ye yazdığı bir mektupta bu duruma işaret ederek Yunan ordusunun çekilirken yakıp yıktığı bölgenin imarı için de Hint Müslümanlarının yardımına ihtiyaç bulunduğunu bildirecektir. Dolayısıyla, Hint Müslümanlarının yardımı **Hilafetin ilgasına** kadar devam edecektir. Hint Müslümanları, en azından genç kuşaklar bu duyguyu o zamana kadar istiklal fikrini benimsemiş olmanın en güzel belirtisi saydıkları Türk sevgisi ile yoğurarak İngiliz aleyhtarı bir hareket hâline getirirken aynı zamanda Hint milliyetçileriyle de yakınlaşma ihtiyacını hissetmişti. Bu arada savaş sırasında dışa açılmanın sağladığı imkânlarla kendi dünyasının ötesinde yeni bir âlemi tanımaya başlayan Hint köylüsü, Savaşın sonunda büyük bir zihniyet değişikliğinin ortaya çıkmasını sağladı. Bir başka deyişle İngiliz sömürge sistemi içerisinde iyi eğitim almış kesimleri istiklal arayışı yönünde bir değişime zorladı. Türk İstiklal Mücadelesi döneminde Hint Müslümanları ile Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bakış açısı arasında tam bir çelişki vardı. Türkler kendi vatanlarının istiklali için savaşıyorlardı. Onun için Hint Müslümanlarının Halifeliğin nüfuz bölgelerinin asli çekirdeği olarak gördükleri Mukaddes şehirleri de içine alan Arap toprakları üzerindeki haklarından vazgeçmişlerdi. Ayrıca, Halife Sultan'ın dünyevi iktidarını ikame etmek için savaşmadıkları gibi milletin istiklal ve hâkimiyetini tesis noktasında Halifeliği, diğer düşman unsurlardan farklı da görmüyorlardı. Türkler Sultan'ın otoritesinin yerine millî hâkimiyeti ikame etmeye çalışırken Hint Müslümanları Sultan'ın Halife olarak varlığını sürdürmesinin gayreti içerisindeydi. Bir başka ifadeyle Hint Müslümanları, büyük bir şevk ve heyecanla bel bağladıkları Osmanlı Devleti'nin yok olma sürecine girmiş bulunduğunu ve ortaya çıkan gelişmelerin mücerret bir olay olmayıp dünyayı tümüyle etkisi altına alan bir sürece bağlı bulunduğunu fark edemedi. Ona rağmen Hilafet Hareketi, sadece romantik bir idealizm olarak kalmamış, Hindistan'ın hürriyet ve istiklal mücadelesinde yöntem meselesini gerçekçi bir zemine oturtabilme

başarısını göstermiştir. Hindu kesim ise özellikle Gandhi'nin belirlediği idealist bir çizgiye yönelecektir. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in Batı medeniyetine yakınlık duymasına karşılık Gandhi'nin onu bütünüyle reddettiğini vurgulamak gerekir. Mustafa Kemal'in millî bir devlet kurup çağdaş bir millet meydana getirme yönündeki gayretleri, yani Türk'ün kendi kaderini tayin hakkını temine yönelik faaliyetler Hindistan'ı Balkanlar gibi parçalayabilecek bir çelişkiyi de beraberinde getirmekteydi. Ona rağmen Hint milliyetçileri Anadolu'da kazanılacak bir başarının İngilizlere karşı verilen mücadelede en azından psikolojik bakımdan büyük imkânlar sağlayacağına inandı. Aksi hâlde, sömürgeciliğe karşı verilen mücadele manen çökebilir, belki de uzun süre kesintiye uğrayabilirdi. Nitekim Anadolu'da gelişen Türk İstiklal Mücadelesinin tahrik etmesiyle başlayan uyanış ile tarihten gelen birikim halihazırda ülkeyi kontrol eden İngiliz varlığı ve temsil ettiği değerlere karşı bir tepkinin ifadesi olarak kendisini göstermiştir. Baştan beri benzer bir tarihî süreci yaşayan bu iki toplumdaki birisi olan Anadolu Türklüğü, tarihî gerçeklerine uygun millî bir kimliğe kavuşurken farklı bir yapılanma içerisinde bulunmalarına rağmen Hindistan Müslümanları da böyle bir kimliğe ulaşma yolunda önemli adımlar atacak ve İslam birliği fikri kısa sürede ayrı bir vatan özlemine, yani millî bir hedefe dönüştürülerek bunun sonucunda Pakistan ortaya çıkarılacaktır.

Millî Mücadele döneminde doğulu devlet ve topluluklara karşı takip edilen politikalar Lozan'dan sonra; Atatürk'ün ölümüne kadar geçen devrede fazla bir değişikliğe uğramadan devam etmiş, ilişkiler "dostluk ve işbirliği" çerçevesinde daha da geliştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin yönünü bütünüyle Batıya çevirdiği bir sırada Doğuyu da ihmal etmemiş olması önemlidir. Onun için Atatürk döneminde Türkiye, doğu milletleri ve hükümetleri nezdinde fevkalade bir nüfuz ve güvenilirliğe sahip olmuş çağdaş medeniyete ulaşma yolunda onlara model teşkil etmiştir ki, bu noktada Atatürk'ün evrensel kişiliği öne çıkmaktadır. Asya'da pek çok topluluk istiklalini sağlamada Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği ve örnek başarılarını bir ilham kaynağı olarak görmüştür. Esasen son yüzyılda İslam ülkelerinde kişiliği ve başarılarının gücüyle halkların hayal gücünü onun kadar etkileyen, yaygın saygı ve hayranlık duyguları uyandıran bir başka siyasi kişilik yoktur. Onun için Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü bütün dünyada bir üzüntü dalgası yaratırken Asya, onun yasını tutmuş, Hint Müslümanları "*İslam'ın en büyük evladından biri, İslam dünyasının kahramanı, İslam'ın şerefli çocuğunu*" kaybetmenin verdiği acıyla sarsılmıştır. Hindistan'ın pek çok yerinde gıyabi cenaze namazları kılınmış, partiler bayraklarını yarıya indirmiştir. Hindistan Müslümanları Birliği'nin Genel Başkanı ve daha sonra Pakistan'ı kuracak olan büyük lider Muhammed Ali Cinnah, 11 Kasım 1938 günü yayımladığı bir mesajla 18 Kasım (1938) Cuma gününün "*Kemal Günü*" olarak anılmasını isteyerek "*Modern Türkiye'nin kurtarıcısı ve kurucusu İslam'ın en büyük evlatlarından ve dünyanın en ünlü simalarından biri olan **Kemal Atatürk'ün** ölümü ile Türk milletinin tafisi mümkün olmayan kaybından dolayı Hindistan Müslümanlarının büyük üzüntüsü ve Türk Milleti'ne olan sevgi duygularını ifade edebilmek amacıyla açık hava toplantıları düzenlenmesini Birliğin bütün il, ilçe ve köy teşkilatlarından rica ederim*" demektedir. Cinnah'ın çağrısı doğrultusunda 18 Kasım da bütün Hindistan'da bayraklar yarıya indirildi. Anma toplantıları yapıldı ve camilerde Atatürk için dualar edildi. Mahatma Gandhi, Pandit Jawaharlal Nehru, Bholu Bhai Desai ve N. Subash Chandre Bose gibi Müslüman olmayan Hintli liderler de Atatürk'ün "*üstün kişiliği*" ve bunun sonucunda Hint istiklal hareketine katkısına işaretle onun "*sömürgeciliğe karşı, hürriyetçi, yenilikçi ve barışçı*" yönüne vurgu yapan başsağlığı mesajları yayımladı. Baştan beri işaret edildiği üzere sosyal, politik ve ideolojik görüşlerindeki zıtlığa rağmen Hindistan'daki grupların hemen hemen tümü Türk İstiklal Mücadelesine destek verirken dini ve siyasi iki büyük akım, yani Müslümanlar ile Hindular kısa süreli de olsa belki ilk defa bir hususta birleşecektir. Bu arada, bazı Hintli liderlerin Hilafetle ilgili taleplerinin bu kurumun ilga edilmesine yol açtığı yönündeki görüşler de abartılı olup bahse konu girişimi Türklerin İslam âlemindeki manevi önderliğinin sürmesini istemek şeklinde değerlendirmek mümkündür. Nitekim Türk İnkılabı dış dünyada, özellikle de İslam âlemindeki yansımalarını fazla dikkate almadan kendi çizdiği yolda

yürüyecektir.

Salim CÖHCE

KAYNAKÇA

ABBASİ, M. Y., **The London Muslim League (1908-1928)**, A Historical Study, İslâmabad 1988.

AHMAD, Feroz, "1914-1915 Yıllarında İstanbul'da Hint Milliyetçi Devrimcileri", **Yapıt, Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, S 6, Ağustos-Eylül 1984, s.8-15.

AHMED, Aziz, **Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslâm**, İstanbul 1990.

AHMED, Aziz, **Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları**, İstanbul 1995.

AHMED, Feroz, "Kemalist Hareket ve Hindistan", **Kemalizm ve İslam Dünyası**, İstanbul 1990, s.141-152.

AHMED, M. Aziz, **A History of Pakkistan (Past Present)**, Lahor 1979.

ALLANA, G., **Bir Milletın Yaraticısı Cinnah**, Ankara 1982.

ALLANA, G., **Muslim Political Thought Trough the Ages 1542-1947**, Delhi 1987.

Anadolu'da Yeni Gün, 22 Nisan 1921, 12 Mart 1922.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk I, II**, İstanbul 1973.

Atatürk'ün Millî Dış Politikası 1 (1919 - 1923), Ankara 1981.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-II, Ankara 1989.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri, IV, Ankara 1991.

AYYUBİ, N. Akmal, "Avrupa'nın Hasta Adamının Cerrahı ve Asya", **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, İstanbul 1986, s.557-570.

AYYUBİ, N. Akmal, "Hindistan Türklere Neler Borçludur?", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, II/2-3, 1964, s.277-283.

AZAD, Abu'l-Kelam, **Hindistanda İstiklâl Mücadeleleri**, İstanbul 1927.

AZİZ, K. K., **Britain and Muslim India**, London 1963.

AZİZ, K. K., **The Indian Khilafat Movement, 1915-1933**, Karachi 1972.

BAILEY, F. E., **British Policy and the Turkish Reform Movement: A Study in Anglo-Turkish Relations 1826-1853**, London 1942.

BAMFORD, P. C., **Histories of the Non-Cooperation and Khilafat Movements**, Delhi 1925.

BATTACHARJEE, A., **A History of Modern India (1707-1947)**, New Delhi.

BAYUR, Y. H., **Hindistan Tarihi II, Gürkanlı Devletinin Büyüklük Devri 1526-1737**, Ankara 1987.

C. HUREWİTZ, **Diplomacy in the Near and Middle East, A Documentary Record I: 1535-1914**, New York 1956.

CÖHCE, S., "Atatürk Döneminde Türk Afgan Münasebetleri", **Afganistan Üzerine Araştırmalar**, İstanbul 2002, s.103-148.

CÖHCE, S., "Türk İstiklal Mücadelesi ve Hindistan", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri, Ankara 31 Ekim-1 Kasım 2002**, Ankara 2006, s.127-215.

CÖHCE, S., "Türk İstiklâl Savaşı ve Hindistan Müslümanları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XIII, S 37, Mart 1997, s.77-88.

EMERSON, R., **Sömürgelerin Uluslaşması; Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıkışları**, Ankara 1965.

FAUK, Hanif, **Atatürk (Urduca Yayınlarında)**, Ankara 1979.

FİŞHER, L., **The Life of Mahatma Gandhi**, Bombay 1953.

FORREST, G. W., **The Indian Mutiny III; Selections from the Letters Despatches and other State Papers Preseved in the Military Department of the Government of India, (1857-8)**, Delhi 2000.

GOPAL, R., **Indian Muslims, A Political History (1858-1947)**, Lahore 1976.

GÖNLÜBOL, M., SAR, C., **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara 1990.

GROVER, B. L., **A Documentary Study of British Policy towards Indian Nationalism**, Delhi 1965.

GUPTA, B. K., **Sirajuddaullah and the East India Company, 1756-1757: Background to the Foundation of British Power in India**, London 1966.

GÜNGÖR, C., **Sömürgeден Ulusa, Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri**, Ankara 2001.

Hâkimiyet-i Milliye, 14 Şubat 1920, 2 Ağustos 1923.

HAQ, S. Moinul, **The Great Revolution of 1957**, Karachi 1968.

HAQQI, S. A. Haque, "Atatürk Devrimi ve Hindistan", **Bildiriler ve Tartışmalar, Türkiye İş Bankası Uluslararası Atatürk Sempozyumu (17-22 Mayıs 1981)**, Ankara 1984, s.640-645.

HARDY, P., **The Muslims of British India**, Cambridge 1972.

HUNTER, S. W. W., **The Indian Musalmans**, London 1871.

HUNTER, S. W. W., **The Indian Musalmans; Are they Bound in Conscience to Rebel Against the Queen?**, Lahor 1968.

IQBAL, A., **Select Writings and Speeches of Maulana Muhammad Ali**, Lahore 1978.

IQBAL, A., **The Life and Times Mohamed Ali**, Laho.

JAESCHKE, G., **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1971.

KELEŞYILMAZ, V., **Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Ankara 1999.

KESKİN, M., **Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadelede Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)**, Kayseri 1991.

- KHAN, Ali Asghar, "Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Mali Yardımı (1919-1923)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, VIII, 1993, s.201-204.
- KHAN, M. A. Asgar, **İstiklâl Savaşı Hakkında Hint-Pakistan Müslümanlarının Davranışı (1919-1923)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1970.
- KIDWAİ, M. Hüseyin, **Paris Sulh Konferansı ve Osmanlı'nın Çöküşü**, İstanbul 1991.
- KULKE, H., ROTHERMUND, D., **Hindistan Tarihi**, Ankara 2001.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ö., **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, Ankara 1978.
- LOVETT, Sir V., **A History of the Indian Nationalist Movement**, London 1968.
- MAJUMDAR, R. C., **Struggle for Freedom**, Bombay.
- MEHROTRA, S. R., **The Emergence of the Indian National Congress**, Delhi 1971.
- MİNAULT, G., **The Khilafat Movement; Religious Symbolism and Political Mobilization in India**, Bombay 1982.
- MOHAMMAD, Shan, **Successors of Syed Ahmad Khan, Their Role in the Growth of Muslim Political Consciousness in India**, Delhi 1981.
- MOON, Sir P., **The British Conquest and Dominion of India**, London 1989.
- MUGHUL, M. Y., **Kanunî Devri, Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı Hint Müslümanları Münasebetleri 1517-1538**, İstanbul 1974.
- MUHAMMAD, Shan, **The Indian Muslims: A Documentary Record VI**, New Delhi 1980.
- MÜDERRİSOĞLU, A., **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Ankara 1990.
- NEHRU, J., **The Discovery of India**, Bombay 1960.
- ÖKE, M. K., **Güney Asya Müslümanlarının İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Ankara 1988.
- ÖZCAN, A., "Hindistan Hilafet Hareketi", **DİA**, XVIII, s.109-111.
- ÖZCAN, A., "Hindistan-Tarih", **DİA**, XVIII, s.75-84.
- ÖZCAN, A., "Osmanlı ve Babürlü Devleti Arasındaki İlişkiler", **Türkler**, VIII, Ankara 2002, s.761-765.
- ÖZCAN, A., **Pan-İslâmizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877 - 1914)**, İstanbul 1992.
- ÖZORAN, Beria R., "Türkiye Cumhuriyeti ve Hint Müslümanları", **Türk Kültürü**, XVII/203-204, Eylül-Ekim 1979, s.297-305.
- QURESHİ, I. H., **History of the Freedom Movement I**, 1957.
- QURESHİ, M. Naeem, **Pan-Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement 1918-1924**, Leiden 1999.
- RAJPUT, A. B., "Pakistan Kültürünün Temelleri", **Hayat Tarih Mecmuası**, II/2, Ekim 1966, s.70-73.

RAJPUT, A. B., **Muslim League; Today and Yesterday**, Lahor 1948.

SADIQ, Muhammed, "Türk Devrimi ve Hint Özgürlük Hareketi", **Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları (Ankara 2 Kasım-6 Kasım 1981), Uluslararası Sempozyum**, Ankara 1983, s.216-226.

SAİYİD, Matlub H., **Mohammed Ali Jinnah, A Political Study**, Lahore 1945.

SARKAR, S., **Modern India 1885-1947**, Hong Kong 1992.

SAXENA, V. Kumar, **Muslims and the Indian National Congress [1884-1924]**, Delhi 1985.

SHARMA, K., **Role of Muslims in Indian Politics (1857-1947)**, New Delhi 1985.

SİNGH, G. N., **Landmarks in Indian Constitutional and National Development**, Delhi 1950.

SİNHA, R. K., **Kurtuluş Savaşı, Devrimler Mustafa Kemal ve Mahatma Gandhi (1919-1928)**, İstanbul 1972.

SİTARAMAYYA, B. P., **The History of the Indian National Congress I, 1885-1935**, New Delhi 1935.

SONYEL, S. R., **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri**, Ankara 1995.

SONYEL, S. R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, I-II, Ankara 1987, 1991.

SOYAK, H. R., **Atatürk'ten Hatıralar**, I, II, İstanbul 1973.

SRİVASTAVA, N. M. Prasad, **Growth of Nationalism in India; The Effects of International Events**, Delhi 1973.

SYMONS, R., **The Making of Pakistan**, London 1950.

Şerifü'l-Hasan, "Atatürk ve Pakistan", **Hayat Tarih Mecmuası**, II-I/3, Nisan 1966, s.5-7.

ŞİMŞİR, B. N., **Atatürk ile Yazışmalar 1**, Ankara 1981.

ŞİMŞİR, B. N., **Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi I**, Ankara 1981.

ŞİMŞİR, B. N. , **Doğunun Kahramanı Atatürk**, Ankara 1999.

ŞİMŞİR, B. N., **İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)**, I, II, III, Ankara 1973, 1975, 1979.

TBMM Gizli Celse Zabıtları I, 24 Nisan 1336 (1920) – 21 Şubat 1336 (1921), Ankara 1985.

TOYNBEE, A. J., **1920'lerde Türkiye-Hilâfetin İlgası**, İstanbul 2000.

ULUĞ, N. Hakkı, **Halifeliğin Sonu**, İstanbul 1975.

Vatan, 18 Kânunuevvel 1923.

VURAL, S., **İngiliz Hakimiyetinin Hindistan'da Tesisi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1995.

WEEKES, R. V., **Pakistan: Birth and Growth of a Muslim Nation**, London 1964.

03/02/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-hindistan-iliskileri/?pdf=3811> adresinden erişilmiştir

